

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
доктору економічних наук, професору
Сгоричевій Світлані Борисівні

ВІДГУК

офіційної опонентки, кандидата економічних наук, доцента,
доцента кафедри фінансових технологій і підприємництва
Сумського державного університету
Пахненко Олени Михайлівни на дисертаційну роботу
Максименка Андрія Петровича на тему
«Вплив цифровізації на загрози економічній безпеці держави»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми дослідження. На тлі зростаючої технологічної залежності та інтенсивного впровадження цифрових технологій в усі сфери соціально-економічного життя, цифровізація виступає не лише інструментом оптимізації процесів, а й сприяє системній трансформації національної економіки. В таких умовах її варто розглядати не лише як джерело позитивних зрушень, але й складних, динамічних загроз, що призводять до фундаментальних змін характеру і структури забезпечення економічної безпеки держави.

У контексті зростання незалежності ключових секторів економіки від цифрової інфраструктури, особливого значення набуває проблема вразливості до кібератак, інформаційних маніпуляцій, порушення конфіденційності даних, порушення роботи критичних цифрових ресурсів. Крім того, поширення транснаціонального впливу, активне застосування цифрових платформ та нерівномірність доступу до технологій формують передумови до асиметричного розвитку національної економіки. Тому існує потреба наукового осмислення цифровізації як дестабілізуючого чинника, що генерує нові загрози економічній безпеці.

Таким чином, обрана тема дослідження Максименка А.П., є актуальною, відповідає ключовим загрозам та викликам сучасного етапу соціально-економічного розвитку та сприяє формуванню теоретико-методологічних засад забезпечення економічної безпеки держави в умовах цифровізації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації. Ознайомившись із змістом дисертаційної роботи можна засвідчити належний рівень теоретичної обґрунтованості та емпіричної підтвердженої сформульованих у ній наукових положень, висновків і рекомендацій. У межах роботи здійснено комплексне опрацювання наукового дискурсу, зокрема 280 джерел праць вітчизняних й іноземних дослідників, звітів міжнародних організацій, статистичних даних і нормативно-правової бази, що регламентує відповідні питання цифровізації та забезпечення економічної безпеки держави (акти Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, укази Президента України, стратегії, регламенти Європейської Комісії та Ради, регламенти Європейської Комісії та Ради Європи, дані Державної служби статистики України, офіційні дані досліджень міжнародних організацій, зокрема UNCTAD, МВФ і Statista, звіти національних банків країн Європи та США).

Методологічне підґрунтя дослідження характеризується широким спектром застосованих загальнонаукових та спеціальних методів (логічне узагальнення та групування, наукова абстракція, компаративний аналіз, системний аналіз, економіко-статистичний аналіз, графічний аналіз, ретроспективний аналіз, побудова кореляційно-регресійних зв'язків, структурно-логічний метод, анкетування). Обробка кількісних даних, зокрема соціологічного дослідження, здійснювалася із використанням сучасних програмних засобів MS Excel та Google Forms.

Теоретичні положення, висновки та пропозиції автора мають чітку послідовність, відповідають меті та завданням дослідження, а їх аналітична обґрунтованість базується на репрезентативних даних і власних розрахунках.

Дисертаційне дослідження виконано у межах науково-дослідної роботи кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» на тему «Формування організаційно-економічних засад запобігання загрозам соціально-економічній безпеці України в умовах пандемії» (номер державної реєстрації 0122U001749, 2022-2023 рр.), де автором розкрито дуальну природу цифровізації в контексті впливу на економічну безпеку держави, та «Формування безпекоорієнтованого інформаційного середовища для підвищення економічної безпеки України у воєнний та повоєнний періоди» (номер держреєстрації 0124U000615, 2024-2025 рр.), де розроблено авторський підхід до пріоритизації напрямів

запобігання загрозам економічній безпеці в умовах цифровізації.

Достовірність та наукова значущість одержаних результатів підтверджується узгодженістю елементів дослідження, логічною цілісністю висновків та апробацією основних положень роботи у 25 наукових публікаціях, в тому числі у збірниках міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертаційній роботі представлено наукові положення, що мають наукову новизну та свідчать про особистий внесок автора у розвиток теоретико-методологічних засад та науково-практичних рекомендацій щодо виявлення та оцінювання впливу цифровізації на загрози економічній безпеці держави.

1. Позитивної оцінки заслуговує підхід автора до розвитку теоретичних підходів, розкриття сутності та ролі цифровізації у трансформаційних процесах національної економіки шляхом інтеграції трьох концепцій її трактування: техніко-форматної, комерційно-оптимізаційної, технологічно-інформаційної, а також визначення її властивостей, серед яких адаптивність, мультиплікативність, циклічність розвитку, анонімність, віртуальність, масштабність, мобільність, персоналізація, транспарентність (с. 25-33). Отримані результати є передумовою для формування цілісного уявлення про багатовекторність проявів та наслідків цифровізації, що уможливорює своєчасну ідентифікацію потенційних загроз економічній безпеці держави в нових соціально-економічних умовах.

2. Логічним продовженням дослідження впливу цифровізації на загрози економічній безпеці держави є розвиток їх наукової класифікації за рівнем походження (наднаціональний, національний) та за ступенем впливу цифрового компонента (активний, пасивний, відсутній) (с. 42-45). В основу розробки покладено узагальнення результатів попередніх досліджень. Такий підхід сприяє виявленню загроз економічній безпеці держави та ідентифікації впливу цифровізації на них.

3. Вагомий внесок у розвиток теорії автор здійснив, удосконаливши наукові підходи до визначення та оцінювання дуального впливу цифровізації що, з одного боку, виступає чинником зміцнення економічної стійкості держави, а з іншої – призводить до генерації нових та трансформації існуючих загроз економічній безпеці держави. У межах дослідження обґрунтовано виокремлення трьох сфер детермінації загроз в

умовах цифровізації, а саме соціально-економічної, кібернетично-технологічної та інституційно-регуляторної (с. 69-71). Це дало змогу, на основі комплексного аналізу емпіричних прикладів позитивного та негативного впливу цифровізації, сформувати концептуальне підґрунтя для визначення стратегічних орієнтирів, пріоритетних напрямів та превентивних заходів мінімізації загроз в умовах обмежених ресурсів національної економіки.

4. До нових наукових положень, що мають і прикладну цінність, належить здійснений критичний аналіз методичного інструментарію оцінювання рівня економічної безпеки з метою виявлення його концептуальних недоліків, зокрема: застарілості, суперечливості нормативного забезпечення, перевантаження індикаторами, фіксованості порогових значень, обмеженої гнучкості до змін зовнішнього середовища (с. 74-78). У межах дослідження запропоновано подальше напрацювання методичного підходу до ідентифікації загроз інформаційно-цифровій складовій економічної безпеки держави, який враховує багаторівневий вплив цифровізації на макро-, мікро- та нанорівнях діяльності суб'єктів національної економіки (с. 79-83). Основу підходу становить індикаторна оцінка використання цифрових технологій, ступеня готовності до їх впровадження, вразливості до кіберзагроз та інших чинників дуального впливу цифровізації. Запропоноване рішення створює підґрунтя для всебічної оцінки асиметрії розвитку національної економіки та впливу загроз інформаційно-цифровій складовій економічної безпеки держави в сучасних соціально-економічних умовах.

5. У процесі емпіричного дослідження на основі інтеграції кількісних, якісних методів (с. 155-165) та результатів соціологічного дослідження цифрової грамотності (с. 167-173), автором розроблено модель впливу цифровізації на економічну безпеку держави, яка відображає адаптивну динаміку зв'язку цифровізації та загроз економічній безпеці через діяльність суб'єктів на макро-, мікро- та нанорівні національної економіки (С. 174). Реалізація даного підходу дозволила ідентифікувати критичні точки деструктивних процесів, зокрема: зростання інтенсивності кібератак, поглиблення структурних дисбалансів між секторами економіки, загострення конкуренції за кваліфіковані кадри в умовах ресурсного виснаження економіки та воєнних дій. Отримані результати формують підґрунтя для розробки заходів, спрямованих на мінімізацію негативного впливу цифровізації на економічну безпеку України.

6. Вартими уваги є розвинені автором науково-методичні засади визначення пріоритетних напрямів запобігання загрозам економічній безпеці держави в умовах цифровізації. Їх розробку забезпечено шляхом адаптації та застосування методів RICE, «Kano» та «Value vs. Effort» (с. 179-188). Зазначений підхід спрямований на забезпечення системності державної економічної політики та мінімізації негативного впливу цифровізації на економічну безпеку. Так, системна координація інституційного, правового та технологічного забезпечення економічної безпеки, за визначенням автора, ґрунтується на розвитку інституційної спроможності та формуванні безпекоорієнтованого середовища. Це створює необхідні передумови для підвищення адаптивності системи економічної безпеки до викликів цифрової трансформації.

Теоретична цінність та практичне значення результатів дисертації. Врахування впливу цифровізації на загрози економічній безпеці держави дало змогу сформулювати науково-методичні підходи, концептуальні засади та практичні рекомендації, що становлять основну наукову цінність дослідження.

Про практичну значущість роботи свідчить апробація її результатів в діяльності Національного інституту стратегічних досліджень (довідка №293/313 від 28.04.2025 р.) при підготовці аналітичних матеріалів та науково-методичних рекомендацій для спрямування до вищих органів влади; Департаменту економічного розвитку, торгівлі та залучення інвестицій Полтавської обласної військової адміністрації (довідка 01-1.08/1109 від 09.05.2025 р.) при здійсненні заходів із забезпечення економічної безпеки держави в умовах цифровізації, Головного управління Пенсійного фонду в Полтавській області (довідка №1600-0702-8/35409 від 08.05.2025 р.) при організації безпеки персональних даних, електронного документообігу та ідентифікації впливу цифровізації на діяльність установи та впровадження окремих елементів дослідження в освітній процес Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» при викладанні низки дисциплін («Теорія безпеки соціально-економічних систем», «Фінансово-економічна безпека», «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємств», «Глобальні виклики розвитку національної економіки та ЄС» (довідка №10-10/2121 від 29.05.2025 р.)

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих наукових працях. Основні результати дослідження висвітлено в 25 наукових працях автора, із яких 2 статті у наукових виданнях, що входять до міжнародної наукометричної бази даних Scopus, 7 статей у наукових фахових виданнях, 16 публікацій апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях за темою роботи. У колективних публікаціях особистий внесок дисертанта уточнено в поданому списку. Так, загальний обсяг публікацій – 8,1 д.а., з яких особисто автору належить 5,07 д.а.

Представлені публікацію повністю відповідають вимогам п.п. 8-9 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44.

Дисертаційна робота характеризується логічною узгодженістю її структурної побудови, комплексністю та обґрунтованістю висновків і рекомендацій, містить достатній обсяг фактологічного, графічного та іншого ілюстративного матеріалу, що представлені як в основній частині роботи, так і в додатках

Дотримання принципів академічної доброчесності. У дисертаційній роботі Максименка А.П. не виявлено ознак порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації). Зокрема, дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права; відображає прагнення надати достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Попри загальну високу оцінку наукової новизни, теоретичної значущості та прикладного спрямування дисертації Максименка А.П., у роботі наявні окремі дискусійні положення, які потребують уточнення, а також окремі недоліки та зауваження.

1. З огляду на акцентуванні автором і виокремленні поняття «бенефіціари ризикової поведінки» (п. 1.2, С.50) доцільним було б надати більш цілісне теоретичне обґрунтування цього терміну, оскільки пов'язана

з ним інформація розміщена у роботі фрагментарно.

2. У запропонованому автором методичному підході до ідентифікації загроз інформаційно-цифровій складовій економічної безпеки держави (п. 2.1, с. 79-82) спостерігається асиметрія у розподілі індикаторів між рівнями аналізу (10 на макро-, 3 на мікро- та 3 на нанорівні), що може впливати на об'єктивність та порівнянність результатів оцінювання. Збалансування апарату, на нашу думку, сприяло б підвищенню аналітичної узгодженості дослідження, забезпеченню методичної цілісності підходу та підвищенню достовірності висновків щодо джерела походження загроз.

3. Уникнення відображення мезорівня в запропонованій методиці ідентифікації загроз інформаційно-цифровій складовій економічної безпеки держави (п. 2.1, с. 79-82) та здійсненій ідентифікації потенційних та реальних загроз економічній безпеці держави в умовах цифровізації (п. 2.2, с. 90-97) ускладнює повноцінне відображення системного впливу цифровізації на структурні утворення національної економіки, зокрема галузі, кластери та регіональні об'єднання. Доповнення та розкриття показників мезорівня дозволило б підвищити репрезентативність оцінки, деталізувати прояви загроз та посилити прикладну значущість результатів у питаннях формування економічної політики держави, із врахуванням регіональних та галузевих особливостей, зокрема асиметричного розвитку між секторами економіки.

4. Окремої уваги заслуговує обґрунтування визначених у дисертації тенденцій цифровізації, а саме зміна підходів до ведення воєнних дій, гібридне протистояння в кіберпросторі, спричинене повномасштабним російським вторгненням, внутрішні диспропорції впровадження цифровізації, а також прискорення процесів цифровізації під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища (п. 2.3, с. 104-105). Позитивно оцінюючи детальний аналіз кожної з наведених тенденцій, варто зазначити, що їхня класифікація, логіка ранжування (С. 127) та критерії виокремлення потребують додаткового уточнення для підвищення аналітичної чіткості й практичного значення запропонованих висновків.

5. Розглядаючи архітектури інституційного забезпечення економічної безпеки в умовах цифровізації (п. 3.1, с. 135-150) увага акцентується на досвіді Європейського Союзу, втім у роботі непропорційно представлено аналіз законодавства України, що знижує цілісність дослідження. Дослідження значно б виграло від застосування компаративного підходу для більш глибокого та предметного порівняння

ефективності окремих законодавчих актів ЄС та України, що дозволило б не лише виявити структурно-функціональні відмінності між ними, а й окреслити напрями гармонізації та підвищення дієвості інституційного забезпечення в контексті цифрових викликів економічній безпеці держави.

6. У частині, присвяченій прогнозуванню впливу цифровізації на загрози економічній безпеці України в середньостроковій перспективі доцільно звернути увагу на неповне відображення індикаторів включених до моделі (п. 3.2, с.157-160). Зокрема, у представленому прогнозуванні бракує показників фінансової та макроекономічної складових, які суттєво впливають на загальний рівень економічної безпеки держави, а їх включення з модифікаціями рівняння регресії дозволило б підвищити точність прогнозів та забезпечити цілісність аналізу.

Водночас зазначені недоліки та дискусійні аспекти не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та не знижують цілісності, наукової обґрунтованості та практичної цінності результатів, отриманих автором у межах дослідження.

Загальний висновок до дисертаційної роботи та її відповідність установленим вимогам. Дисертаційна робота Максименка А.П. є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, яка містить концептуальні теоретичні узагальнення, методичні рішення та практичні пропозиції, сукупність яких спрямована на удосконалення наукового підґрунтя забезпечення економічної безпеки держави в умовах цифровізації.

Вона складається з анотації двома мовами (українською та англійською), списку опублікованих праць, вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи становить 267 сторінок, містить 22 таблиці, 42 рисунки, 10 додатків, 280 найменувань в списку використаних джерел.

Анотація дисертаційної роботи відображає зміст дослідження та не містить інформації, яка була б відсутньою у дисертації. Робота виконана державною мовою із дотриманням наукового стилю. Положення дисертаційної роботи містять наукову новизну та мають практичну цінність. У результаті проведеного дослідження отримано результати, що становлять істотний авторський внесок у вирішення наукової задачі поглиблення теоретичних положень, удосконалення методичних підходів

та розроблення практичних рекомендацій щодо виявлення та оцінювання впливу цифровізації на загрози економічній безпеці держави.

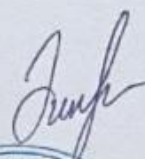
Окремі зауваження, висловлені у відгуку, носять дискусійний характер і не стосуються принципових аспектів роботи, тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

За змістом, відповідності спеціальності, оформленням, актуальністю, ґрунтовністю вирішення наукових питань та практичним значенням одержаних результатів дисертація Максименка А.П. на тему «Вплив цифровізації на загрози економічній безпеці держави» є актуальною, розкрита необхідним чином, а поставлена мета – успішно досягнена.

Дисертація відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. та Постанови Кабінету Міністрів України № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р., а її автор – Максименко Андрій Петрович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 051 Економіка.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових
технологій і підприємництва
Сумського державного університету

Олена ПАХНЕНКО

Підпис	Сторожко О. М.
засвідчую	справді
Чирковича Х. І.	відділу кадрів

